

Kõne "Eesti teadus- ja arendustegevuse poliitikast" Eesti Teaduste Akadeemia üldkogu aastakoosolekul

*Peaminister Siim Kallas,
Eesti Teaduste Akadeemia üldkogu aastakoosolek,
25. aprill 2002, Tallinn*

“Eesti teadus- ja arendustegevuse poliitikast”

Austatud Teaduste Akadeemia!

Võtsin vastu akadeemik Engelbrechti ettepaneku üldkogul esinemiseks mitmel põhjusel.

Esiteks selleks, et kinnitada Vabariigi Valitsuse suurt lugupidamist sedavõrd austusväärse kogu vastu ja soovida teile järgmiseks tegutsemisperioodiks tuumakaid tulemusi ja huvitavaid otsinguid.

Teiseks selleks, et rääkida oma nägemusest tänase Eesti arengu mõnedest probleemidest ja uutest tingimustest, milles tuleb peatselt tegutseda seoses suurte eelseisvate muutustega. Mõtlen siin muidugi meie liitumist ELga ja NATOga.

Kolmandaks selleks, et pisut arutleda selle rolli üle, mida tänases ja homses Eestis peaksid etendama Eesti teadus ja teadlased.

Eesti majanduspoliitikas on eelneva kümnendi jooksul tehtud mitmeid otsuseid, mis on Eestil aidanud kiiresti edasi areneda. Tugev rahapoliitika, lihtne maksusüsteem, vabakaubandusrežiim, kiire ettevõtete erastamine, see kõik on aidanud meil luua maailma ühe soodsama majanduskeskkonnaga riiki. Tänu sellele oleme saanud suure hulga välismaised otseinvesteeringud ning restruktureerinud oma tootmisbaasi. Võin Teile üha uhkusega rääkida valuutakomiteest, ühtlasest tulumaksumäärast, liberaalsest kaubanduspoliitikast.

Me ei tohi aga liiga kaua vana rasva peal elada. Selleks, et maailmas läbi lüüa, tuleb pidevalt midagi uut välja mõelda. Tänapäevaks on meie majanduse ja õiguskorra arendamisel tehtud innovaatilised otsused kahtlemata vajalikud, ent pideva ja kiire majanduskasvu säilitamiseks mitte enam piisavad.

Täna tuleb mul rääkida, et Eestis on paljud ettevõtted ennast pühendanud madalatehnoloogilistele ja madala lisandväärtusega kaupade ning teenuste tootmisele. Allhanked, tänu millele suutsime Venemaa majanduskriisi tingimustes kiiresti läände ümber orienteeruda, ei pruugi järgmise tagasilöögi ajal meid enam aidata. Sellist trendi jätkates ei oleks meil mõtet loota Eesti ja Euroopa sissetulekute ühtlustumisele ei 20 ega enama aastaga.

Euroopa Nõukogu Kopenhaageni kohtumisel seati kandidaatriigile konkurentsivõime kriteerium. Põhimõtteliselt võiks Eesti juba praegu edukalt Euroopa Liidu siseturul konkureerida. Oma madalate töajukuludega saame ikka hakkama. Kas me aga jääme sellise staatusega rahule laienenud Euroopas? Tulevik ei lõpe Euroopa Liitu astumisega. Tulevik siis alles algab. Ühelt poolt muutuvad konkurentsitingimused Eesti ettevõtetele üha karmimaks. Orienteeruvalt aastatel 2006 – 2007 tuleb Eestis käibele euro. Samuti muutub Euroopa Liidu tööjõuturg Eestile järjest avatumaks. Teiselt poolt saavad meie ettevõtted vaba ligipääsu Euroopa Liidu mitmesaja miljonilisele turule. Ohud ja võimalused ühe korraga.

Selleks, et neid pakutud võimalusi ära kasutada, on tarvis selgesti kirjeldada, mis on meie tugevad ja mis meie nõrgad kohad. Selleks, et tagada heaolu kasv, on vaja rohkem lisandväärtust, rohkem sisemajanduse koguprodukti. Selleks on mitu teed. Üks on tööjõu hulga kiire kasv. See tundub justkui veidi problemaatiline olevat, või kuidas? Teine tee – olemasoleva tööjõuga toota rohkem lisandväärtust.

Meil on täna piisavalt raha investeringuteks. Väike- ja keskmisele ettevõttele on seda andnud tulumaksuseaduse tuntud muudatus. Ka välismaiseid otseinvesteringuid tuleb meile rohkesti. Kõik jääb kinni ideede puuduse taha ja kõik jääb kinni oskustööjõu puuduse taha.

Mida teha kiire ja pideva majanduskasvu kindlustamiseks? Üks vastus on teaduse ja arendustegevuse kaasamine majandusse. Võtmesõna on töövõime tõstmine. Eesmärk on odava allhankija staatusest välja murdmine. Vahend on uute teadmiste ja tehnoloogiate laialdasel kasutuselevõtul baseeruv tootluse kasv. See käib nii reaalmajanduse kohta kui tegelikult ka avaliku sektori kohta, see on oluline hariduses, sotsiaalsfääris, tervishoius, igas valdkonnas.

Riigikogus kinnitanud Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegias aastani 2006 on kirjas: “Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegia näeb tuleviku Eestit teadmistepõhise ühiskonnana, kus uute teadmiste otsingutele suunatud uuringud, teadmiste ja oskuste rakendamine ning inimkapitali arengu on majanduse ja tööjõu konkurentsivõime ning elukvaliteedi kasvu allikaks.” Samas strateegias on toodud teadus- ja arendustegevuseks finantseerimise projektsioon aastani 2006. Riik on seadunud eesmärgiks, et teadus- ja arendustegevuse kulude osakaal sisemajanduse koguprodukti suhtes kasvab võrreldes tänasega ligikaudu kaks korda 1,5 protsendini. Seejuures peab kasvama ennekõike erasektori osalus, sest erasektor on see, kes tootmise lisandväärtuse suurendamisel teadus- ja arendustegevuse tulemusi kasutab.

Järgnevad üsna loomulikud küsimused, et mida see siis nüüd kõik konkreetselt tähendab? Teadlased soovivad kindlasti kindlustunnet, nagu me kõik, selgeid tulevikusuundi ja küsivad – mida ja kuidas võiks riik nende heaks teha.

Tulen nüüd oma kolmanda teema juurde ja püüan üsna arutlevalt käsitleda teaduse ja teadlaste rolli tänases ja homses Eestis.

Üks on selge utilitaarne soov – et teadlased annaksid oma panuse lisandväärtuse loomisse. Aga mis see täpselt on ja kuidas seda kirjeldada, see pole mitte lihtne ülesanne.

Arvan, et meil tuleks lahus vaadata teaduse kui uurimistöö tulemuste ja teadlaste rolli. Nende kahe asja kooskäsitlemine on tekitanud palju segadust.

Kõigepealt uurimistööst ja selle tulemustest. Riik ei saa ega soovi asuda uurimisteemasid kavandama ega ise midagi uurima. Majanduses ei tee riik ise ei puulusikat ega mobiiltelefoni. Ka teaduses ei peaks riik sekkuma uurimisprojektide valikusse. Küll aga peaks ta aitama luua tingimusi teaduse arenemiseks tervikuna ja tegema ka üldisemaid valikuid valdkondade vahel, andes üksikasjalikuma otsustamise teadlastele endile.

Teaduse uurimisteemad peab nii nagu igal pool mujalgi ära määrama tellija. Tellija, vahetu huvitatu saab tagada teaduse jätkusuutliku arengu. Temal on ressursid. Tellija aga tellib ainult rahvusvahelisel tasemel olevat teadust. See oli nii juba enne II maailmasõda. Leidsin selle tõestuseks oma raamaturiivilt 1939. aastal välja antud raamatu “Muistse Eesti linnused”. Ka riigi juhtimisel kasutame me rahvusvaheliselt kõrgeimal tasemel teaduslikke teadmisi (majandusteadmised läbi IMFi, korruptsiooniuringud, majandusliku usaldusvääruse uuringud). Sügavalt rahvusvahelise teaduse

saavutus on M. Kalmu raamat "Eesti 20. sajandi arhitektuur". Küllap samamoodi on lugu kõrgtehnoloogilise toodangu loomisega.

Teaduse ja uue tehnoloogia turg on valdavalt globaalne. Tõeliseks rahvusvaheliseks läbilöögiks ei piisa enamasti ainult Eestis olemasolevast inimressursist ja kapitalist. Eesti osalemine Euroopa Liidu 5. raamprogrammis on olnud selge edu. Eesti on saanud tagasi vähemalt kolm korda rohkem raha kui riigieelarvest programmi sisse makstud. Euroopa Liidu jt. rahvusvahelistes teadus- ja arenguprogrammides osalemine peab kindlasti jätkuma, kuna see on rahvusvaheliselt konkurentsivõimeliste uurimis- ja arendusgruppide tekkeks ja arenguks hädavajalik.

Veel üks tähelepanek – tellija tahab uurimistöö tulemust saada vastavalt oma ajakavale. Kes sellest pisiasjast ei hooli, jääb rongist maha. Mulle näib, et selle tõsiasja tajumine ei ole mitte üldiselt valdav.

Meie tõelisus on see, et kogu teadus on avatud halastamatule konkurentsile. Mitte ainult erasektor ei telli töid võistlevatelt keskustelt, samamoodi talitavad kõik riigid, kaasa arvatud ka Eesti. Kõik projektid, mille taga on tõesti raha, tellitakse võistluse alusel. Mida rohkem me liigume edasi, seda enam konkurents teaduse toimetuleku ära määrab.

Mida tuleks teha? Esiteks tuleb luua teadlaste ja ettevõtjate intensiivne suhtlemine teadus- ja arendustegevuse ning tootearenduse alaste strateegiliste partnerluste kujundamiseks. Tänapäeva majanduses ei ole efektiivne seada eesmärgiks mõne tööstusharu eelisarendamine. See moonutab konkurentsitingimusi ning vähendab konkurentsivõimet. Majanduse edukaks arenguks me peame ära kasutama koostöövõrgustiku teadusasutuste, ettevõtte tarnijate ja tellijate, aga miks mitte ka konkurentide vahel. Riigi ülesanne seejuures on luua soodne infrastruktuur. Ma ei pea silmas mitte pelgalt hoonete ja aparatuuri muretsemist. Vaja on luua koostöövõrgustik erasektori ja teadlaste vahel. Ja selles peab tingimata olema rahvusvaheline mõõde.

Mõned nädalad tagasi kiideti valitsuskabineti istungil heaks majandusministeeriumi poolt esitatud tehnoloogia arenduskeskuste kava. Tehnoloogia arenduskeskused peaksidki tulevikus saama sellisteks institutsioonideks, kus teadus ja ettevõtlus koostööd teevad. Tehnoloogia arenduskeskusi võib teatud mõttes võrrelda kunagiste rakenduslike instituutidega. Vahe on aga selles, et kui rakenduslike instituute finantseeris riik, siis arenduskeskusi peaks finantseerima ennekõike erasektor. Vahe on ka selles, et kui rakenduslike instituutide loodu kulus Nõukogude Liidu sõjatööstuse või kosmonautika tarbeks, siis arenduskeskused hakkavad teenindama Eesti majandust.

Nüüd mõni sõna teadlastest ja nende osast meie ühiskonnas. See ei lange täpselt kokku teadusliku uurimistöö osaga meie majanduses. Lugeses hiljuti ühte raamatut Soome ajaloost, tajusin selgesti, missugune auk on tekkinud meie eliidi järjepidevuses alates 1940ndast aastast. Eliiti käsitletakse üldiselt teatud ühiskonnale oluliste inimeste looteluna, millel on teatud struktuur. Sõjaväelased, äritegelased, kultuuriinimesed, poliitikud. Ja teadlased. Teadlased on täna varjus. Nendele pole jätkunud sellist tähelepanu, nagu poliitikutele ja kunstiinimestele, neid pole kindlasti toetatud eliidi jaoks adekvaatse sissetulekuga. Mul on idee, et riik võiks teatud perioodiks tagada mõnedele (kui paljudele) tippteadlastele arvestatava sissetuleku, mis oleks tõesti võrreldav näiteks keskmise ärijuhi omaga. See ei ole lubadus, mis teostub kindlasti 2003nda aasta eelarves, aga see on idee, mida kõigepealt võiks arutada. Ja siis ka teostada.

Minu soov on teaduse raha kontsentreerida väiksema arvu projektide vahel. Kas on võimalik kümnekordistada keskmist projekti finantseerimise mahtu ning sama võrra vähendada projektide arvu?

Teadus- ja Arendusnõukogu on seadnud omale lähiaastateks üsna ambitsioonika tegevuskava. Juunis toimuva järgmise istungi eel töötatakse väga põhjalikult 2003. aasta Eesti teadus- ja arendustegevuse tegevuskava. Poliitikakomisjonid Haridus- ja Majandusministeeriumi juures on tänulikud kõikide teie konstruktiivsete ettepanekute eest. Samuti soovitan Teil läbi lugeda Riiklik Arengukava ning teha sellesse oma põhjendatud märkused.